

Yolcuoğlu, İ.G. ve Özırmak, F.T. (2025). Sosyal koruma sisteminin sosyal yardımlarla etkili yönetimi: sorunlar ve stratejiler. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 6 (1), 65-80.
 10.61861/spshcd.1712971

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Başvuru: 03/06/2025

Kabul: 30/06/2025

SOSYAL KORUMA SİSTEMİNİN SOSYAL YARDIMLARLA ETKİLİ YÖNETİMİ: SORUNLAR VE STRATEJİLER

Effective Management of the Social Protection System through Social Assistance:
Challenges and Strategies

İsmet Galip YOLCUOĞLU¹

Fatma Türkan ÖZIRMAK²

¹ Prof. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
 igyolcuoglu@gelisim.edu.tr 0000-0003-3294-7015

² Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
 ftkavugudurmaz@gelisim.edu.tr 0000-0003-0408-5251

Öz

Bu çalışma, sosyal koruma sistemlerinin temel bileşenlerinden biri olan sosyal yardımların etkinliğini hak temelli bir yaklaşımla ele almakta ve Türkiye özelinde mevcut yapının dönüşümüne yönelik politika ve uygulama temelli öneriler sunmaktadır. Sosyal yardım sistemleri yalnızca ekonomik yoksunluğu gidermeye yönelik geçici destek mekanizmaları değil, aynı zamanda bireylerin toplumsal bütünleşmesini, eşit fırsatlara erişimini ve sosyal vatandaşlık haklarını gerçekleştirmesini sağlayan temel araçlardır. Bu nedenle çalışmada sosyal yardım sistemlerinin teorik temelleri irdelenmiş; özellikle “ihtiyaç” kavramına ilişkin kuramsal çerçevelerle bağlantılar kurulmuştur. Ayrıca Esping-Andersen’in refah devleti sınıflandırmasından hareketle Türkiye’nin sosyal yardım sistemi; liberal, korporatist ve sosyal demokrat modellerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, sistemin hibrit ve karma özellikler taşıdığı ortaya konmuştur. Türkiye bağlamında sosyal yardım sisteminin etkinliğini sınırlayan faktörler; klientalist eğilimler, kurumsal dağınıklık, veri altyapısının yetersizliği, şeffaflık sorunları ve sosyal yardımlarla ilişkilendirilen damgalayıcı tutumlar üzerinden analiz edilmiştir. Tüm bu sorunların yalnızca sosyal yardımların bireyleri güçlendiren bir yapıya dönüşmesini engellemekle kalmadığı, aynı zamanda sosyal politika üretiminde adalet, katılım ve hesap verebilirlik ilkelerinin de zayıflamasına neden olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, sosyal yardım sisteminin daha bütüncül, sürdürülebilir ve hak temelli bir yapıya kavuşturulmasının yalnızca bireysel refahı artırmakla kalmayacağını, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin giderilmesine, sosyal adaletin tesisine ve kapsayıcı kalkınmanın sağlanmasına da katkı sunacağını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal koruma, sosyal yardım, sosyal riskler, hak temelli yaklaşım

ABSTRACT

This study examines the effectiveness of social assistance, one of the fundamental components of social protection systems, from a rights-based approach and offers policy and practice-based recommendations for the transformation of the existing structure in Turkey. Social assistance systems are not merely temporary support mechanisms aimed at alleviating economic deprivation; they are also fundamental tools that enable individuals to achieve social integration, access to equal opportunities, and social citizenship rights. Therefore, the theoretical foundations of social assistance systems are examined in this study, with particular emphasis on the conceptual frameworks related to the concept of "need." Furthermore, based on Esping-Andersen's classification of welfare states, Turkey's social assistance system is evaluated in comparison with liberal, corporatist, and social democratic models, revealing that the system has hybrid and mixed characteristics. Factors limiting the effectiveness of the social assistance system in the Turkish context were analyzed in terms of clientelist tendencies, institutional fragmentation, inadequate data infrastructure, transparency issues, and stigmatizing attitudes associated with social assistance. It is emphasized that all these problems not only prevent social assistance from becoming a structure that empowers individuals, but also weaken the principles of justice, participation, and accountability in social policy production. In this context, the study argues that transforming the social assistance system into a more comprehensive, sustainable, and rights-based structure will not only increase individual well-being but also contribute to reducing social inequalities, establishing social justice, and ensuring inclusive development.

Keywords: Social protection, social assistance, social risks, rights-based approach

GİRİŞ

Sosyal koruma, yaşam döngüsü boyunca tüm bireyleri sosyal risklere karşı korumayı veya bu risklerin ortaya çıkmasını önlemeyi amaçlayan; özellikle hassas gruplara odaklanan politika ve programlar bütünüdür (Perera vd., 2022). Devletin ve toplumun refah üretme kapasitesini, bireylerin sosyal bütünlük içinde güvenli bir yaşam sürmeleri amacıyla düzenleyen, sosyal adaleti temel alan bir müdahale sistemidir. Yalnızca gelir desteği sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bireylerin toplumsal, ekonomik ve kültürel yaşamda aktif yurttaşlar olarak yer almalarını hedefler. Sosyal koruma mekanizması genel olarak sosyal güvenlik, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler gibi bileşenleri içeren çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu sistem bir yandan aktif ve pasif işgücü piyasası müdahaleleri, sosyal sigorta programları (primli sistemler) ve sosyal yardım hizmetleri (primsiz sistemler) gibi çeşitli araçlarla işletilirken, diğer yandan sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadelede etkili bir politika aracı olarak kullanılmaktadır (Zeybek, 2012). Etkili bir sosyal koruma sistemi; kapsayıcı mevzuat, sürdürülebilir finansman, kurumsal koordinasyon ve toplumsal farkındalık gibi unsurların bütüncül biçimde işlemleriyle mümkün olmaktadır.

Sosyal yardımlar, devletlerin veya diğer sosyal güvenlik kurumlarının toplumsal risklerle karşılaşan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sunduğu ayni ve nakdi desteklerdir (İştar Işıklı ve Yaşar, 2024). Bu yardımlar, yoksulluk, hastalık, işsizlik ve benzeri toplumsal risklerle mücadele eden bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik önemli bir araçtır (Tekindal, 2018). Sosyal yardım, sadece maddi destek sağlamakla kalmamakla birlikte aynı zamanda bireylerin toplumsal yaşamda daha iyi bir yer edinmesini sağlayacak bir hedefi de içermektedir. Sosyal koruma sistemleri, bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmelerine ve yoksulluğu aşarak fırsatlara erişmelerine olanak tanıyan, geniş

kapsamlı güvenlik ve destek mekanizmaları sunmaktadır (Kaya, 2009). Sosyal koruma sistemi sağladığı ağ ile bireylerin toplumsal eşitsizliklere karşı daha güçlü bir duruş sergileyebilmeleri için daha geniş bir sosyal güvence oluşturur. Sosyal koruma sistemlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi toplumdaki eşitsizliklerin giderilmesine ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Sosyal yardımlar, yalnızca bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı ve bireylerin sosyal yaşama tam katılımını desteklemeyi hedefleyen önemli sosyal koruma araçlarıdır. Ancak bu mekanizmaların etkili işleyebilmesi için sistemin adaletli, sürdürülebilir ve hak temelli bir anlayışla yapılandırılması gerekmektedir. Sosyal yardım sistemlerinin yalnızca geçici destekler sunan bir yardım pratiği değil, bireylerin güçlendirilmesine katkı sunan bir dönüşüm alanı olarak ele alınması gerekliliği her geçen gün daha görünür hâle gelmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, sosyal yardım sisteminin etkinliğini artırmaya yönelik güncel yaklaşımları ve uygulamaları incelemek; dijitalleşme, toplumsal farkındalık ve hak temelli yaklaşım gibi öncelikli boyutlar üzerinden sistemin sürdürülebilirliğine katkı sunacak politika ve uygulama önerileri geliştirmektir. Ayrıca, sosyal yardım sisteminin etkinliğini artırmaya yönelik güncel yaklaşımları ve uygulamaları inceleyerek, hem politika yapıcılar hem de uygulayıcılar için bütüncül bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, özellikle dijitalleşme, toplumsal farkındalık ve hak temelli yaklaşımın kurumsallaşması gibi boyutlar ön plana çıkarılmakta; sosyal yardım sistemlerinin hem bireylerin hem de toplumun refahına sürdürülebilir katkı sunması için öneriler geliştirilmektedir. Ayrıca çalışmanın son yıllarda önemli bir gelişim gösteren fakat hala çeşitli zorluklarla karşı karşıya olan Türkiye sosyal koruma sistemi için etkili veriler sağlaması hedeflenmektedir. Sonuç olarak sosyal yardım sistemlerinin etkinliğini artırmaya yönelik öneriler sosyal koruma sisteminin daha güçlü ve sürdürülebilir bir hale gelmesine katkı sağlama amacı gütmektedir.

Sosyal Koruma Sisteminin Temel Bileşenleri ve İşleyişi

Sosyal koruma, bireyleri yoksulluk ve sosyal risklere karşı korumayı amaçlayan, toplumsal refahı artırmaya yönelik geniş kapsamlı politika ve hizmetler bütünü olarak tanımlanabilir (Şenkal, 2021). Sosyal korumanın bir alt bileşeni olarak öne çıkan sosyal güvenlik (Demirbilek, 2024) ise bireylerin yaşam boyunca karşılaşılabilecekleri hastalık, işsizlik, yaşlılık, malullük gibi risklere karşı primli ya da primsiz sistemlerle güvence altına alınmasını sağlamaktadır (ILO, 2010). Sosyal güvenlik ve sosyal koruma kavramları bazı bağlamlarda birbirinin yerine kullanılmakta olup esasında sosyal koruma çok daha geniş bir mekanizmayı tarif etmektedir (ILO, 2010). Sosyal koruma bir insan hakkı olarak, aktif işgücü piyasası katılımını desteklemesi, toplumsal kapsayıcılığı ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmesi, sosyal uyumu ve siyasi istikrarı güçlendirmesi, kriz ve ekonomik şokların etkilerini hafifleterek bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmesi, insanların kapasitelerini ve verimliliklerini artırması, yoksulluk ve hastalıkları azaltarak genel refahı yükseltmesi ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmesi gibi birçok önemli unsuru kapsamaktadır (Arkan ve Murat, 2021). Sosyal güvenlik daha çok bireylerin ekonomik güvencelerini sağlamak amacıyla oluşturulmuş finansal sistemleri ifade ederken sosyal koruma daha geniş bir anlayışla bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını güvence altına alan, önleyici ve iyileştirici tedbirleri kapsayan bir konsepti tanımlamaktadır (Yuvalı, 2020).

Sosyal güvenlik sistemi, sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler olmak üzere üç temel bileşen aracılığıyla işlevini yerine getirmektedir (Işık Erol, 2019). Sosyal sigortalar işçi, işveren ve devletin katkılarıyla toplanan primlerle finanse edilirken, sosyal yardımlar ve hizmetler vergiler aracılığıyla sağlanmaktadır. Sosyal güvencesi veya sigorta kapsamı olmayanlar için devreye giren sosyal yardım ve sosyal hizmetler, özellikle yoksulluk, engellilik, afet gibi durumlarla karşılaşan kişilere kısa vadeli destekler sunarak yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik çözümler üretmektedir (Balci, 2023). Spesifik olarak sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemine dahil olmayan veya sigorta sisteminden yeterli destek alamayan bireylere yönelik yapılan nakdi veya ayni yardımlar olarak tarif edilmektedir. Sosyal yardımlar, sosyal korumanın önemli bir parçasını oluşturmakta ve risk altındaki gruplara yönelik doğrudan mali destek sağlamaktadır.

Tüm bileşenleri içeren sosyal koruma mekanizmasının etkin bir şekilde işlemesi, sistemlerin doğru konumlanması; hizmetlerin doğru hedeflere odaklanması, doğru zaman ve kapsamla dağıtılması gibi dinamiklere bağlı olup bu kapsamda çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir.

Sosyal Koruma Politikaları İçin “İhtiyaçlar”

İhtiyaçlar konusu sosyal politika ve sosyal koruma tartışmalarının merkezinde yer almakta (Sarıipek, 2017) olup ihtiyacın ne olduğuna dair farklı kuramsal yaklaşımlar politikaların meşruiyetini ve yönünü belirlemektedir. Sosyal politikanın temel işlevlerinden biri bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı da kapsayacak şekilde refah düzeyini artırmaktır. Bu işlevin etkin biçimde yerine getirilebilmesi için öncelikle “ihtiyaç” kavramının ne anlama geldiğine dair teorik bir netliğe ulaşılması gerekmektedir. Bu kuramlardan en bilineni, Abraham Maslow tarafından geliştirilen “ihtiyaçlar hiyerarşisi”dir. Maslow’a (1943) göre bireylerin motivasyonları belirli bir sıra izler: önce fizyolojik ihtiyaçlar, ardından güvenlik, aidiyet, saygı ve en sonunda kendini gerçekleştirme ihtiyacı gelmektedir. Her bir basamak, bir üst düzeye geçişin ön koşulu olarak tanımlanmaktadır. Bu hiyerarşik modele alternatif olarak geliştirilen Amartya Sen’in kapasite/yapabilirlik yaklaşımı ise, bireyin sahip olduğu kaynaklardan ziyade bu kaynaklarla ne yapabildiğine ve ne olabildiğine odaklanmaktadır. Sen’e (1999) göre sosyal politikanın temel amacı, bireylerin yaşamlarını anlamlı şekilde sürdürebilecekleri özgürlük alanlarını genişletmek olmalıdır. Bu özgürlüklerin genişlemesi, bireylerin kapasitelerini artırmakta olup sosyal politika alanında müdahale gerekliliğini meşrulaştırmaktadır (Şeker, 2009). Bu da yalnızca fiziksel gereksinimlerin değil, bireyin işlevsel özgürlüklerinin de tanınmasını zorunlu kılan önemli bir vurgudur.

Sen’in yaklaşımını daha da genişleten bir çerçeve ise Manfred Max-Neef tarafından geliştirilmiştir. Max-Neef (1991), insan ihtiyaçlarının evrensel ve sınırlı olduğunu ancak bu ihtiyaçların karşılanma biçimlerinin kültürel bağlama göre değiştiğini ileri sürmektedir. Geliştirdiği “İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi”, bireyin varoluşsal, ilişkisel ve gelişimsel boyutlarını bir arada ele alarak, ihtiyaçları bütüncül bir sistem içinde değerlendirir. Max-Neef’e göre ihtiyaçlar hiyerarşik bir sıraya göre değil, birbirini tamamlayan ve etkileşim hâlinde olan bir yapı içerisinde düşünülmelidir (Hatiboğlu Eren, 2016). Bu noktadan hareketle sosyal politikaların amacı yalnızca gelir sağlamak ya da barınma gibi

temel gereksinimleri karşılamakla sınırlı kalmamalı; bireyin çok boyutlu gelişimini destekleyecek, anlamlı ve sürdürülebilir tatmin yolları üretmeyi de hedeflemelidir.

Henry Shue (2020) ise, ihtiyaçlar ile haklar arasında doğrudan bir ilişki kurarak, yaşamsal ihtiyaçların güvence altına alınmasının temel haklarla sağlanabileceğini savunmuştur. Güvenlik, geçim ve özgürlük gibi temel haklar, ihtiyaçların karşılanmasına yönelik asgari eşikler olarak belirlenmiş olup belirlenen eşikler asgari düzeydeki temel ihtiyaçlarla ilişkilendirilmiştir (Sarıpek, 2017). Shue'nun bu yaklaşımı, hak temelli sosyal koruma modellerinin teorik temelini oluşturmakta; sosyal yardım politikalarının yardımseverlik değil, hak ve yükümlülük ilişkisi temelinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Tüm bu yaklaşımlar ortak bir şekilde, sosyal politikanın yalnızca geçici yardımlarla sınırlı kalmaması gerektiğini; aksine bireylerin toplumsal, ekonomik ve psikolojik olarak güçlendirilmesini hedefleyen, çok boyutlu bir sistem üzerine inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede sosyal politika, bireylerin yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda refah seviyelerini yükseltmeyi ve sürekli olarak daha iyi yaşam koşullarına ulaşmalarını sağlamayı amaçlamalıdır. Böylece sosyal koruma, bireylerin yalnızca fiziksel varlıklarını sürdürmelerini değil, kendilerini gerçekleştirmelerini ve onurlu bir yaşam sürebilmelerini de mümkün kılan bir araç hâline gelmektedir. Bu doğrultuda, sosyal yardımların yalnızca anlık ihtiyaçlara yanıt veren geçici çözümler olmanın ötesine geçerek, bireylerin toplumsal hayata tam ve eşit katılımını güvence altına alan, haklara dayalı kalıcı bir sistem anlayışıyla şekillendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu da hak temelli yaklaşımın, bireyleri edilgen yardım alıcıları olmaktan çıkararak, sosyal hakların aktif öznesi hâline getirmesi ve kamusal desteğin sürekliliğini güvence altına alması bakımından ne denli gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Etkin Sosyal Koruma için “Hak Temelli Yaklaşım” Gerekliliği

Hak temelli yaklaşım, sosyal yardım politikalarının hayırseverlik ya da yalnızca ihtiyaç odaklı anlayışların ötesine geçerek bireyleri hak öznesi olarak tanıyan ve kamu otoritelerine bu hakları gerçekleştirme yükümlülüğü yükleyen bir çerçeve sunar. Bu yaklaşım bireylerin yaşamlarını etkileyen ihtiyaçlara yapısal bir perspektif çizerek, bu ihtiyaçlara ilişkin talep etme hakkını vurgulamakta, bireylerin etkin ve güçlendirilmiş özneler hâline gelmesini sağlamaktadır.

Hak temelli yaklaşım, sosyal korumayı bir lütuf ya da yardım değil, bireylerin doğuştan sahip olduğu haklara dayalı bir güvence olarak tanımlamaktadır. Bu anlayış, sosyal yardımların geçici çözümler sunan araçlar olmaktan çıkarılmasını ve bireylerin güçlendirilerek sosyal risklerin kalıcı biçimde azaltılmasını hedeflemektedir. Hak temelli yaklaşım, bireylerin haklarını bilerek güçlenmesini sağlarken, eğitim yoluyla bu hakların savunulmasına ve karar alma süreçlerine katılıma da zemin hazırlar (Atatanır ve Karataş, 2019).

Hak temelli yaklaşıma göre bireyler hakların sahibi, devlet ve diğer kurumlar ise bu hakları sağlamakla yükümlü taraflardır (Zengin ve Altındağ, 2016). Anayasa'mızın 12. maddesi, herkesin kişiliğine bağlı, devredilemez ve vazgeçilemez temel haklara sahip olduğunu; 60. maddesi ise herkesin sosyal

güvenlik hakkına sahip olduğunu belirtmektedir (T.C. Anayasası, 1982). Bu iki madde birlikte değerlendirildiğinde sosyal yardım hakkı bireyler açısından talep edilebilir bir sosyal hak; devlet açısından ise yerine getirilmesi ve/veya organize edilmesi zorunlu anayasal bir yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal güvenliği sağlamak devletin görevi olduğuna göre ihtiyaç sahiplerinin desteklenmesi, vatandaşlık haklarının bir parçası sayılmaktadır. Ancak uygulamada bu yaklaşımın kurumsallaşmasının önünde önemli engeller bulunmaktadır. Sosyal yardımlar, yoksulluğu ortadan kaldırmak yerine onu yönetmenin bir aracı olarak kullanıldığında, hem etkili olma niteliğini kaybeder hem de var olan eşitsizlikleri derinleştirerek insan haklarını tehdit eden bir kurumsallaşma aracına dönüşür (Atatanır ve Karataş, 2020). Sosyal yardım sisteminin hak temelli gelişimini en çok engelleyen etkenlerden biri klientalizmdir (Yuvalı, 2018). Bu yapı içerisinde siyasal iktidar, sağladığı yardımlar karşılığında toplumsal kesimlerden siyasal bağlılık veya destek talep edebilmektedir. Klientalist ilişkiler ağı, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi yapısal sorunların hem sürdürülmesine hem de yeniden üretilmesine zemin hazırlarken, aynı zamanda kamu kaynaklarının etkin ve adil kullanımını da ciddi biçimde engellemektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de sosyal yardımların sunumunda standart eksikliği, kurumlar arası koordinasyonsuzluk, mükerrer yardım riski, başvuru süreçlerine dair yönlendirme yetersizliği, sosyal hizmet uzmanı eksikliği, profesyonellikten uzak uygulamalar ve hak temelli perspektifin kurumsal düzeyde yerleşmemiş olması, sosyal yardım sisteminin hem etkinliğini hem de adaletini zayıflatmaktadır (Sözer, 2000). Ek olarak Türkiye’de sosyal hizmet ve yardımların büyük ölçüde bireylerin başvurusu üzerine şekillenen talep odaklı yapısı, hak temelli bir arzın kurumsallaşmadığını göstermektedir.

Tüm bu nedenlerle Türkiye’de sosyal koruma politikalarının hak temelli bir perspektifle yeniden yapılandırılması, yalnızca bireylerin yoksulluk döngüsünden çıkmasını değil; aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasını da sağlayacak güçlü ve sürdürülebilir bir sosyal dönüşüm fırsatı sunmaktadır.

Sosyal Yardım Merceğinde Sosyal Korumanın Etkinliğini Tehdit Eden Sorunlar ve İyileştirme Stratejileri

Sosyal yardım sistemlerinin etkinliği çeşitli yapısal ve işleyişsel zorluklardan etkilenmektedir. Sosyal güvenlik sistemleri gelir eşitsizliğini azaltma ve yoksullukla mücadele açısından kritik bir işlevi yerine getirirken, işsizlik ve gelir adaletsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde bu yardımların etkinliği ve yanlış kullanımı sorun yaratmaktadır (Karagöz, 2020). Sosyal koruma sisteminin de etkinliğini tehdit eden bu sorunlar özellikle yardımların doğru kişilere ulaşmaması, bürokratik engeller, yetersiz kaynaklar ve yardımların uzun vadede devam ettirilememesi gibi unsurlar olarak tarif edilmektedir. Söz konusu zorluklar, sosyal yardımın hedeflerine ulaşmasını ve toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırma amacını gerçekleştirmesini engelleyen kritik risklerden oluşmaktadır. Türkiye’de sosyal devletin gerektirdiği yasal düzenlemeler ve sosyal yardım mevzuatı büyük ölçüde tamamlanmış olmasına rağmen bu düzenlemeler dağınık bir yapıya sahiptir ve bu dağınık yapıyı destekleyen kurumların kurumsal yapısı da benzer şekilde dağınık durumda olup devletin sosyal yardım uygulamalarında çeşitli sıkıntı ve zorluklara yol açmaktadır (Karagöz, 2020). Bulut (2011)’a göre ise işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik,

yüksek kayıt dışılık ve sosyal yardım politikalarındaki dağınıklık, Türkiye'deki sosyal yardımların etkin kullanılmamasına ve suiistimallere yol açmaktadır.

Sorun alanlarında öne çıkan noktalardan biri, bürokratik süreçlerin karmaşıklığı ve idari personelin uygunsuz ve keyfi tutumlarının (Günaydın, 2023) -bunu mümkün kılan denetim eksikliğinin- sosyal yardımların verimliliğini olumsuz yönde etkilediği yönündeki eleştirileri içermektedir. Bürokratik zorluklar ve prosedürlerin karmaşıklığı sosyal yardımların erişilebilirliğini önemli ölçüde kısıtlayarak başvuru sahiplerinin bu yardımlara başvurmalarını veya başvurularını zamanında tamamlamalarını zorlaştırabilmektedir. Bu durum sistemin etkinliğini olumsuz etkileyerek yardımların gereksinim duyan kesimlere hızlı ve verimli bir şekilde ulaşmasını engellemektedir. Kılıç ve Çetinkaya (2012) sosyal yardımların tek bir noktadan ve belirli bir bilgi kütüğü çerçevesinde yapılmasını, eşitlik ilkesine aykırı siyasal, ideolojik ya da akrabalık temelli etkilerin engellenmesini ve tüm yardımların kapsamlı bir "Sosyal Yardım Yasası" ile düzenlenmesini önermektedir. Çoğurcu (2010) da, sosyal yardımların etkin kullanılamaması sorununu ortak veri tabanının olmaması, kurumlar arası koordinasyon eksikliği ve görev alanı çakışmaları gibi nedenlere bağlayarak koordinasyonu sağlamak için çerçeve bir "Sosyal Yardım Yasası" çıkarılmasını önermektedir. Türkiye'de sosyal yardım sisteminin "Sosyal Yardım Bakanlığı" gibi merkezi bir bakanlık tarafından yönetilmemesi, kapsamlı bir sosyal yardım yasası bulunmaması, gelir adaleti sağlama konusunda sistematik çalışmalar yapılmaması Çetinkaya (2012) tarafından da eleştirilmektedir. Şahin Duran ve Cenikli (2021) ise sosyal yardım ve hizmetlerin etkin bir şekilde sunulabilmesi için devletin yanı sıra yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, aile ve piyasa gibi diğer aktörlerle koordinasyon sağlanmasının kaynakların doğru kullanımı ve gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşılması açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Bürokratik süreçlerin karmaşıklığına ilişkin çözümler kapsamında dijitalleşme ve veri tabanlarının entegrasyonu da kritik öneme sahiptir. Bilişim sistemlerinin etkin kullanımı, sosyal yardım süreçlerinde izlenebilirlik, veri temini kolaylığı, şeffaflık, doğrulama ve koordinasyon gibi katkılar sağlayarak daha adil ve etkin kaynak dağılımına olanak tanımaktadır (Karagöz, 2020). Bilişim sistemlerinin olmadığı bir ortamda sosyal yardım başvurusunda bulunan kişilerin ihtiyaç durumlarını belgelendirebilmek için birbirinden farklı noktalardan konumlanan birçok kurumdan belge toplaması gerekmektedir. Ayrıca mükerrer yardımların önlenmesi için kurumlar arasında yazışmalar yapılarak başvuru sahibinin diğer kurumlardan yardım alıp almadığının kontrol edilmesi gerekmekte olup tüm bu gereksiz süreçler yardımların etkinliğine ket vurmaktadır (Çınar, 2013). Ancak Türkiye'de son yıllarda sosyal yardım sisteminde dijitalleşme yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiş; bu gelişmeler sayesinde belge talebi büyük ölçüde azaltılmış, kamu kurumları arasında veri paylaşımı kolaylaşmış ve özellikle mükerrer yardımların önlenmesi konusunda dikkate değer bir ilerleme sağlanmıştır. Bu durum, sosyal yardım sisteminde dijital altyapının güçlendirilmesinin yalnızca işlem kolaylığı değil, aynı zamanda kaynakların daha adil ve etkili kullanımına doğrudan katkı sunduğunu göstermektedir.

Sosyal yardımlar, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaç durumları sona erene ve kendi başlarına geçimlerini sağlayabilecek duruma gelene kadar gelir güvencesi sağlamayı amaçlamaktadır (Kaya, 2009). Bu kapsamda sosyal yardım sistemlerinin etkinliğini tehdit eden bir diğer faktör finansal kaynak yetersizliği

ve yardımların sürdürülebilirliğidir. Kaynak yetersizliği, sistemin sürekliliğini tehdit eden temel faktörlerden biridir. Türkiye'deki sosyal yardım sisteminin finansmanı bakanlıkların tahsis ettiği bütçeler ve çeşitli kurumlara yapılan bağışlarla sağlanmaktadır (Kılıç ve Çetinkaya, 2012). T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2023 yılı Faaliyet Raporu'na göre sosyal yardımlardan sorumlu Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü 140.465.739.000 TL bütçe ile toplam ödeneğinin %100'ünü kullanmıştır. Aynı raporda 2023 yılında tüm kamu kurumları tarafından yapılan sosyal yardım harcaması 305,9 milyar TL, sosyal yardımlardan faydalanan toplam hane sayısı ise 4.989.456 olarak bildirilmiştir. Bu veriler sosyal yardım sisteminin Türkiye'deki geniş kapsamlı etkisini ve gerekliliğini göstermektedir. Aynı veriler 4.989.456 hanenin ekonomik anlamda sosyal yardımlara bağımlı olduğunu da göstermektedir. Bu durum sadece bireylerin değil geniş bir toplum kesiminin de ekonomik güvenceye erişim noktasında sıkıntılar yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sosyal yardımların hedeflenen etkinliğe sahip olması sadece yardımlara bağımlılığı azaltmayı değil aynı zamanda hanelerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmelerini de kapsamaktadır. Bu noktada sosyal güvenlik sisteminin işlevselliği ve sosyal koruma mekanizmaları devreye girmelidir. Sosyal güvenliğin yoksulluğa karşı etkin bir araç olabilmesi için sosyal güvenlik tabanı genişletilmeli, işgücüne katılım artırılmalı ve kayıt dışılık, sadece ücretli çalışanları değil, kendi hesabına ve yevmiyeli çalışanları da kapsayacak şekilde azaltılmalıdır (Şener, 2010). Ek olarak sosyal güvenlik sisteminin genişletilmesiyle birlikte, kayıt dışı istihdamın azaltılabilmesi için sektörel düzenlemeler ve denetim mekanizmalarının da güçlendirilmesi gerekmektedir. Sosyal yardım programlarının etkin planlanmaması ve denetim mekanizmalarındaki eksiklikler suiistimaller ve kayıtdışı istihdam gibi olumsuz sonuçlara yol açmakta ve bu sorunlar sosyal güvenlik bilincinin tam anlamıyla yerleşmemiş olmasıyla daha da derinleşmektedir (Bulut, 2011).

Tüm bu sorunları kapsayacak şekilde, sosyal yardım sistemlerinde karşılaşılan temel sorunların başında sosyal devlet kavramının tüm süreçlerde kabul edilmesine rağmen devlet politikalarında yeterli öncelik verilmemesi ve bu soruna yönelik çalışmaların manevi bir çabayla yapılmasıdır (Çetinkaya, 2012). Sosyal yardımların yardımseverlik hareketi olmadığının kabulü ve hak temelli bir yaklaşımla sunulması etkin bir siyasallaşma süreci ve hak bilincinin gelişmesiyle doğrudan ilişkilidir (Mosse, 2004). Sosyal yardımların temelde anayasal bir hak olduğu anlayışı benimsenmeli ve bu destekler hak temelli bir perspektifle karşılık beklenmeksizin gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmalıdır (Kılıç ve Çetinkaya, 2012).

Sosyal yardım sistemlerinin etkinliğini artırmak için eşzamanlı olarak toplumun sosyal yardımlara dair bilinç düzeyinin artırılması da gerekmektedir. Sosyal yardıma ihtiyaç duyanlar, devlet ve sosyal kurumların sunduğu hizmetler konusunda farkındalıklarının düşük olması ve kamu hizmetlerine erişim konusunda bilgi eksikliği yaşamaları sebebiyle hak ettikleri destek hizmetlerine ulaşamayabilmektedir (Kaya, 2009). Öte yandan sosyal yardımlara ilişkin yanlış algılar ve önyargılar bu yardımlardan faydalanan bireylerin damgalanmasına ve sistemin sürdürülebilirliğini tehdit eden toplumsal tepkilere neden olabilmektedir (Günaydın, 2023). Bu nedenle sosyal yardım haklarının, başvuru süreçlerinin ve yardımlardan yararlanma koşullarının geniş kitlelere doğru ve şeffaf bir şekilde aktarılmasını sağlayacak eğitim ve farkındalık programları düzenlenmelidir. Özellikle yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumlar iş birliği içinde hareket ederek sosyal yardımların ekonomik ve

toplumsal önemine dair bilgilendirici kampanyalar düzenlemelidir. Ek olarak sosyal yardım başvurularında hak sahiplerinin karşılaştıkları bürokratik engelleri aşabilmeleri için rehberlik hizmetleri sunulmalı ve eğitim programları ile bireylerin haklarını daha iyi bilmeleri sağlanmalıdır. Eşgüdümlü olarak eğitim ve farkındalık çalışmaları sosyal yardımların bir ayrıcalık değil bir hak olduğu bilincini güçlendirecek ve yardımlardan faydalanan bireylerin topluma entegrasyonunu kolaylaştıracaktır.

Sosyal yardımların etkinliğini tehdit eden mevcut yapısal ve işleyişsel sorunlar, bireylerin çeşitli sosyal ve ekonomik risklere karşı korunmasını, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesini ve yaşam standartlarının iyileştirilmesini amaçlayan sosyal koruma mekanizmalarının toplumsal eşitsizlikleri azaltma hedefine ulaşmasını engellemekte ve işlevselliğini ciddi şekilde zayıflatmaktadır.

Uluslararası Sosyal Koruma Sistemleri

Sosyal koruma sistemlerinin işleyişini anlamak için, bu sistemlerin hangi refah devleti modeli içinde yapıldığını göz önünde bulundurmamak kritik bir öneme sahiptir. Çünkü her bir refah devleti modeli, sosyal koruma mekanizmalarının kapsamını, sunum biçimini ve hedef kitlesini farklı esaslara dayandırmaktadır. Esping-Andersen (1990), bu farklılıkları açıklamak üzere refah devletlerini üç temel başlık altında sınıflandırmıştır: liberal, korporatist (ya da Bismarck tipi) ve sosyal demokrat modeller.

Liberal model, sosyal yardımları piyasa işleyişine paralel şekilde sınırlı tutmakta ve ihtiyaç temelli bir yaklaşımı benimsemektedir. Korporatist modelde ise sosyal yardımlar, büyük ölçüde bireylerin iş gücüne katılımına ve sosyal sigorta primlerine dayalı olarak sunulur; bu sistemler, sosyal statü farklarını koruyan bir yapıya sahiptir. Sosyal demokrat model ise evrenselci ve eşitlikçi bir anlayışı esas alır; hak temelli koruma mekanizmaları aracılığıyla tüm yurttaşlara yüksek düzeyde sosyal güvence sağlar. Bu üç farklı refah modeli, sosyal koruma mekanizmalarının kapsamını, erişim düzeyini ve hak temelli niteliğini belirleyerek, bireylerin sosyal güvenceye ulaşma biçimlerini ve eşitlik düzeyini doğrudan şekillendirmektedir. Bu sınıflandırma, “dekomodifikasyon” kavramı üzerinden temellendirilmiştir. Esping-Andersen’e göre dekomodifikasyon, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için emeğini piyasada satma zorunluluğunun ne derece ortadan kaldırıldığına işaret eder. Bu düzey arttıkça, bireyler piyasa baskısından daha bağımsız hale gelmektedir (Gümüş, 2020).

Esping-Andersen’in sınıflandırmasına göre; liberal rejimlerde sosyal koruma ihtiyaç temelli, minimal düzeyde ve piyasa merkezli olup damgalayıcı bir nitelik taşırken; korporatist rejimlerde sosyal koruma bireylerin çalışma statüsü ve sosyal sigorta katkılarına dayalıdır. Bu rejimlerde, statü farklılıklarını koruyan devlet merkezli sosyal sigorta sistemleri ön plana çıkar. Sosyal demokrat rejimlerde ise sosyal koruma, tüm vatandaşları kapsayan evrensel ve eşitlikçi bir yaklaşımla sunulmakta, devlet güvencesi yüksek düzeyde tutulmakta ve böylece bireylerin piyasa bağımlılığı azaltılmaktadır. Bu modeller çerçevesinde, Almanya prim esaslı ve statü koruyucu yapısıyla muhafazakâr (Bismarck tipi) modele örnek teşkil ederken; İskandinav ülkeleri, vatandaşlara sosyal hakları genel yasal düzenlemeler aracılığıyla sağlayan, vergilerle finanse edilen, eşitlikçi ve evrenselci bir yapıya sahip olan sosyal demokratik modeli temsil etmektedir (Barış ve Ataman, 2019).

Bu modellerin ayırt edici yönleri, devletlerin benimsediği sosyal koruma anlayışında somutlaşmakta; sosyal risklerle mücadelenin kapsamı, hizmetlere erişim düzeyi ve hak temelli yaklaşım gibi uygulamalar üzerinden net biçimde ortaya çıkmaktadır. Almanya, korporatist refah devleti modelinin karakteristik bir örneği olarak, sosyal koruma sistemini büyük ölçüde zorunlu sosyal sigorta esasına dayalı biçimde yapılandırmıştır. Bu sistem, 1883 yılında Otto von Bismarck tarafından geliştirilen ve başlangıçta çalışanları hedef alan sosyal sigorta modeliyle temellenmiş (Bulut, 2011); zamanla kapsamını genişleterek farklı sosyal riskler altındaki kesimleri de içine alan çok katmanlı bir koruma ağına dönüşmüştür. Bugün Almanya’da sosyal yardımlar, yalnızca ekonomik yoksunluklara değil, aile yapısını ve toplumsal refahı desteklemeye yönelik çeşitli mekanizmaları da içermektedir. Arbeitslosengeld I ve Bürgergeld gibi işsizlik ve gelir destek programları, Wohngeld gibi kira yardımları, Kindergeld ve Kinderzuschlag gibi çocuk destekleri bu kapsamda değerlendirilebilir (Bundesagentur für Arbeit, 2024; BMWBS, 2025; BMFSFJ, 2024). Tüm bu yardımlar, bireylerin asgari yaşam standartlarını sürdürbilmelerini temin etmeyi hedeflemektedir.

İskandinav ülkeleri, özellikle İsveç sosyal demokrat refah modeli açısından çarpıcı örnekler sunmaktadır. İsveç’te sosyal güvenlik sistemi, yaşamın her aşamasını kapsayan evrensel hizmetleri içermekte olup yüksek oranda vergilendirme yoluyla finanse edilmektedir. Föräldrapenning (ebeveyn ödeneği), barnbidrag (çocuk yardımı), işsizlik ödenekleri ve kira destekleri gibi uygulamalar tüm vatandaşlara eşit erişim imkânı ile sunulmaktadır. Bu sistem, yalnızca ekonomik destek sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal eşitliği ve bireysel refahı artırmayı da amaçlamaktadır. Örneğin barnbidrag tüm çocuklu ailelere koşulsuz olarak verilirken; işsiz kalan bireyler için sunulan Arbetslöshetssättning hem gelir koruması hem de istihdam desteği sağlamaktadır (Försäkringskassan, n.d.). İsveç’in yanı sıra Finlandiya da sosyal demokrat refah modelinin güçlü bir temsilcisi olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 2017–2018 yıllarında uygulanan evrensel temel gelir denemesi, ülkenin bireysel refahı ve sosyal güvenliği teşvik etme konusundaki kararlılığını gözler önüne sermiştir (Esenlikci ve Engin, 2021).

Esping-Andersen’in liberal modele örnek olarak gösterdiği ABD’de ise sosyal koruma, piyasa merkezli ve ihtiyaç temelli yapısıyla sınırlı kapsamlı sosyal yardımlar üzerinden yürütülmektedir. Liberal refah rejimleri, ne muhafazakâr modellerde olduğu gibi sosyal sorunların düzenlenmesini öncelikli hedef alır, ne de İskandinav modellerinde görüldüğü üzere istihdamı teşvik edici kapsamlı politikalar geliştirir (Yıldırım ve Şahin, 2019). Liberal modelin en karakteristik temsilcisi olarak ileri sürülen ABD’de sosyal koruma, çoğunlukla piyasa dinamiklerine bırakılmış olup devletin yalnızca en uç durumlarda müdahil olduğu bu yapı, sosyal yardımları geçici ve koşullu mekanizmalarla sınırlı tutarak, yoksullukla mücadelenin bireysel sorumluluk çerçevesinde ele alındığı bir refah anlayışını yansıtmaktadır. Bu sistemin temel uygulamaları arasında TANF (Temporary Assistance for Needy Families), SNAP (Supplemental Nutrition Assistance Program), EITC (Earned Income Tax Credit) gibi uygulamalara yönelik seçicilik, koşulluluk ve sınırlı erişim gibi eleştiriler mevcuttur (Maguire-Jack vd., 2022). Bu programlar belirli gruplara, muhtaçlık kriterlerine dayalı olarak sunulmakta ve süre ve miktar yönünden sınırlılıklar bulunmaktadır. Böylece sosyal destek, hak temelli değil, son çare anlayışıyla ve damgalayıcı biçimde sunulmaktadır.

Almanya’da sosyal yardımlar, asgari yaşam standardını güvence altına alacak şekilde kapsamlı ve bütüncül bir yapıyla düzenli olarak uygulanmaktadır. Buna karşılık Türkiye’de sosyal yardımlar, daha çok bütçe olanakları ve asgari ücret düzeyine bağlı olarak, muhtaç bireyleri hedef alan, düşük tutarlı ve koşullu destek mekanizmaları şeklinde yapılandırılmıştır (Barış ve Ataman, 2019). ABD örneği ise liberal refah modelinin sosyal yardımları nasıl sınırlandırdığını ve bireyi piyasa içinde aktif kalmaya zorlayan bir işleve sahip olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Türkiye’nin sosyal yardım sistemi, kurumsal yapısı ve uygulama biçimi açısından muhafazakâr-korporatist modele yakınlık gösterse de, kapsam ve hak temelli yapının zayıflığı nedeniyle karma bir karakter taşımaktadır. Özellikle seçicilik, koşulluluk ve damgalayıcı unsurlar gibi liberal modele özgü öğeler, Türkiye’deki sosyal koruma sisteminde ciddi ölçüde etkili olmaya devam etmektedir. Diğer yandan sosyal demokrat refah modelinin benimsendiği İskandinav ülkeleriyle karşılaştırıldığında ise, Türkiye’nin yaklaşımının evrensellikten ve hak temelli koruma anlayışından uzak bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Sosyal demokrat model, sosyal yardımları bir hak olarak tanımlamakta olup bireylerin yardım alma süreci koşulsuz, bütüncül ve damgalayıcı olmayan biçimde yapılandırılmaktadır. Buna karşın Türkiye’de sistemin dağınık ve çok aktörlü yapısı nedeniyle haklara erişim güçleşmekte, yardım alan bireyler ise “muhtaç” kimliğiyle etiketlenmektedir (Günaydın, 2023). Goffman’ın (2014) damga kuramına göre, bireyler belirli bir kimlik veya durumla yaftalandıklarında, bu durum onların sosyal ilişkilerini ve psikolojik durumlarını doğrudan etkiler. Dolayısıyla, sosyal yardım sistemleri bireyleri güçlendirmek yerine onları görünür bir biçimde yardıma muhtaç ve “yardım alan” kimliğiyle tanımlıyorsa, bu durumda hak temelli bir sosyal koruma mekanizmasından söz etmek mümkün değildir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal yardım sistemlerinin, sosyal koruma mekanizması içindeki yeri, yalnızca bireylerin ekonomik ihtiyaçlarını geçici olarak karşılayan bir müdahale aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı ve sosyal adaleti sağlamayı hedefleyen yapısal bir politika alanı olarak ele alınmalıdır. Bu çalışma süresince tartışılan kavramsal ve kuramsal çerçeveler göstermektedir ki, sosyal yardımların etkinliği; sadece uygulayıcı kurumların kapasitesine ve mevzuat yapısına değil, aynı zamanda bu sistemlerin dayandığı normatif ve ideolojik zeminlere de bağlıdır. Bu çerçevede, ihtiyaç temelli yaklaşımların, hak temelli perspektifle sentezlenmesi ve refah devleti modelleri ışığında yeniden kurulanması gerekmektedir.

İhtiyaç kuramları bakımından değerlendirildiğinde, özellikle Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi ile Max-Neef’in temel insan ihtiyaçları yaklaşımı, sosyal yardım sistemlerine sadece ekonomik değil aynı zamanda psikososyal boyutta da bir müdahale sorumluluğu yüklemektedir. Yardım alan bireylerin sadece fiziksel hayatta kalmalarını sağlamakla yetinmeyen, aynı zamanda bireyin aidiyet, saygı, güvenlik ve kendini gerçekleştirme gibi üst düzey ihtiyaçlarını da gözetilen bir sosyal yardım yaklaşımı, bireyi pasif bir alıcıdan aktif bir toplumsal özneye dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu doğrultuda, sosyal yardımların salt gelir transferi olmaktan çıkarılarak, bireyleri güçlendiren ve toplumsal hayata aktif katılımını teşvik eden bir yapıya büründürülmesi önem arz etmektedir.

Refah devleti modelleri bağlamında bakıldığında ise Esping-Andersen'in tipolojisi, sosyal yardım sistemlerinin ideolojik temellerini anlamak açısından aydınlatıcıdır. Liberal refah devleti modelinde sosyal yardımlar, piyasa odaklı bir anlayışla asgari düzeyde ve hedefli biçimde sunulurken; korporatist model, sosyal yardımları iş gücüne katılım ve statüye bağlı olarak şekillendirir. Oysa sosyal demokrat refah modelinde sosyal yardımlar, evrensel erişimi esas alan, hak temelli ve damgalamadan uzak bir anlayışla sunulur. Bu bağlamda Türkiye'deki sosyal yardım sisteminin mevcut durumu değerlendirildiğinde, çeşitli refah rejimi özelliklerinin bir aradalığı görülmekle birlikte, sistemin henüz evrenselci, hak temelli ve bütüncül bir yapıya kavuşamadığı söylenebilir.

Sistemin işleyişine dair en temel sorunlardan biri, sosyal yardım politikalarının hâlâ yardımseverlik temelli, hiyerarşik ve yukarıdan aşağıya işleyen bir anlayışla şekillenmesidir. Bu durum, bireyin sosyal yardım alma sürecinde pasifleştirilmesine, onurunun zedelenmesine ve zamanla sistemden dışlanmasına yol açmaktadır. Oysa hak temelli bir sosyal yardım anlayışı, bireyleri yardımın nesnesi değil, sürecin hak sahibi ve öznesi olarak tanımlar. Böyle bir yaklaşımla inşa edilecek bir sistem, yalnızca bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz; aynı zamanda sosyal adaletin, eşitliğin ve vatandaşlık bilincinin güçlenmesini de sağlar.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, sosyal yardım sisteminin son yıllarda önemli bir kurumsal kapasite artışı yaşamasına rağmen, sürdürülebilirlik, hedefleme doğruluğu, kurumsal entegrasyon ve mevzuat altyapısı gibi konularda hâlen ciddi sınırlılıklarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Yardımların farklı kamu kurumları ve yerel yönetimler aracılığıyla yürütülmesi, başvuru süreçlerinde şeffaflık eksikliği ve veri paylaşımındaki yetersizlikler, sistemin etkinliğini zayıflatmakta; aynı zamanda kaynak kullanımında israfa yol açmaktadır. Bu nedenle, sosyal yardım sisteminin daha merkezi ve entegre bir yapıya kavuşturulması büyük önem taşımaktadır.

Bu noktada, önerilerden biri, Sosyal Yardım Bakanlığı benzeri bir yapılanmanın kurulmasıdır. Böyle bir kurum, hem stratejik koordinasyonu sağlayacak hem de sistemin izlenebilirliğini ve hesap verebilirliğini artıracaktır. Kurumlar arası entegrasyonun sağlanması, ortak dijital başvuru sistemlerinin yaygınlaştırılması ve sosyal yardım süreçlerinde veri temelli karar alma mekanizmalarının geliştirilmesi, sistemin daha adil ve etkili işlemesini mümkün kılacaktır.

Teknolojik kapasitenin etkin kullanımı da bu bağlamda önemlidir. Dijitalleşme, yalnızca başvuru süreçlerini hızlandırmakla kalmayacak; aynı zamanda doğrulama mekanizmalarının güçlendirilmesi, yardımın gerçekten ihtiyaç sahiplerine ulaşmasının sağlanması ve suistimallerin önlenmesi açısından da işlevsel olacaktır. Yapay zekâ destekli sistemler, bu süreci daha akılcı hale getirebilir; ancak bu uygulamaların etik ilkelere ve kişisel verilerin korunmasına uygun olarak kurgulanması zorunludur.

Finansman konusu da sosyal yardım politikalarının sürdürülebilirliği açısından kritik önemdedir. Mevcut sistemin büyük ölçüde merkezi bütçeye bağımlı olması, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde sosyal yardım programlarını kırılgan hale getirmektedir. Bu nedenle finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün sosyal sorumluluk çerçevesinde bu alana aktif katılımının teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu çok aktörlü yapı, hem sistemin

esnekliğini artıracak hem de toplumsal sahiplenmeyi güçlendirecektir.

Sosyal yardımların, bireyin ekonomik bağımsızlığını sağlayacak biçimde yapılandırılması da önemli bir gerekliliktir. Yardım alan bireylerin eğitim, mesleki beceri ve istihdama yönelik programlarla desteklenmesi, bireylerin yardıma olan bağımlılığını azaltırken; ekonomik üretkenliklerini artıracaktır. Bu noktada sosyal yardım sistemlerinin aktif istihdam politikalarıyla entegre edilmesi, yardım programlarının bireysel gelişimi destekleyecek içeriklerle yeniden tasarlanması gerekmektedir.

Son olarak, sosyal yardım uygulamalarının sadece teknik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir boyutu olduğu unutulmamalıdır. Yardım alan bireylerin maruz kaldığı damgalama ve toplumsal dışlanma, sistemin meşruiyetini ve etkinliğini zedelemektedir. Bu nedenle kamuoyunun bilinçlendirilmesi, yardımın bir vatandaşlık hakkı olduğuna dair farkındalığın artırılması ve damgalamayı önleyici politika ve söylemlerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte, medya, sivil toplum kuruluşları, akademik çevreler ve yerel yönetimlerin ortak çabasıyla kapsamlı bir farkındalık stratejisi yürütülmelidir.

Bu çalışma, Türkiye'deki sosyal koruma sisteminin mevcut yapısını değerlendirerek, sosyal yardımların daha adil, katılımcı, bütüncül ve sürdürülebilir bir zeminde yeniden kurgulanması gerektiğini ortaya koymuştur. Sosyal yardım politikalarının başarısı, yalnızca idari yapılar ve mali kaynaklarla değil; aynı zamanda toplumsal değerlerle, etik ilkelerle ve insan onurunu esas alan bir yaklaşımla mümkündür. Toplumsal refahın sağlanması, yalnızca ekonomik kalkınma ile değil; bireylerin sosyal bütünleşmesini ve eşit yurttaşlık bilincini temel alan güçlü bir sosyal koruma sisteminin inşasıyla gerçekleştirilebilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışma, derleme bir makale olup etik kurul izni gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Arkan, N., & Murat, G. (2021). Çalışma hayatında kadınlara yönelik sosyal koruma. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 11(1), 175–194. <https://doi.org/10.32331/sgd.952575>
- Atatanır, H., & Karataş, K. (2020). Hak temelli yaklaşım bağlamında sivil toplum örgütlerinin sosyal yardımları: Ankara ve İstanbul örnekleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 48, 715–757. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.585737>
- Atatanır, H., & Karataş, K. (2019). Yoksulluğa hak temelli yaklaşım. *İnsan ve İnsan*, 6(21), 453–475. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.494872>
- Balcı, S. (2023). Sosyal hizmetin sosyal güvenlik sistemindeki rolü: Sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve sosyal sigortalar. In *Sosyal, insan ve idari bilimlerde öncü ve çağdaş yaklaşımlar* (Bölüm). Duvar Yayınevi.
- Barış, İ., & Ataman, E. (2019). Kamusal Sosyal Yardımlar: Türkiye-Almanya Örneği. *ASEAD: Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 86–100.
- Bulut, M. (2011). Sosyal güvenlik sistemlerinde sosyal yardım yaklaşımı ve Türkiye’de durum. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2(3), 57–64.
- Bundesagentur für Arbeit. (2024). Arbeitslosengeld und Bürgergeld Informationen. [https://www.arbeitsagentur.de] (Erişim tarihi: 4 Nisan 2025)
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). (2024). Kindergeld und Kinderzuschlag Informationen. [https://www.bmfsfj.de] (Erişim tarihi: 4 Nisan 2025)
- Bundesministerium für Wohnen, Stadtentwicklung und Bauwesen (BMWSB). (2024). Wohngeldreform 2023/2024. [https://www.bmwsb.bund.de] (Erişim tarihi: 4 Nisan 2025)
- Bundesministerium für Wohnen, Stadtentwicklung und Bauwesen. Wohngeld. [https://www.bmwsb.bund.de/Web/BMWSB/DE/themen/stadt-wohnen/wohnraumfoerderung/wohngeld/wohngeld-node.html] (Erişim tarihi: 4 Nisan 2025)
- Çetinkaya, Ş. (2012). Türkiye’de sosyal yardımlaşma müessesesi: Durum analizi, sorunlar ve çözüm önerileri (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Kütahya.
- Çınar, M. C. (2013). Mobil teknolojilerin sosyal yardımlar alanında kullanılması (Uzmanlık yeterlilik tezi). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Çoğurcu, C. (2010). Stratejik planlama, stratejik yönetim ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma genel müdürlüğünde sosyal yardım politikalarına yönelik gerçekleştirilen projeler. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(2), 7–32.
- Demirbilek, İ. (2024). İşgücü piyasasında dönüşüm ve sosyal koruma (1. basım). Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Esenlikci, A. C., & Engin, M. A. (2021). Sosyal demokrat refah devletlerinde evrensel temel gelir: Finlandiya örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 252–266. <https://doi.org/10.21733/ibad.837065>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Försäkringskassan. Barnbidrag och flerbarnstillägg. [https://www.forsakringskassan.se/privatperson/foralder/barnbidrag-och-flerbarnstillagg] (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2025)
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (L. S. Ş. Geniş, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Gümüş, İ. (2020). Esping-Andersen ve refah rejimi tartışmaları: Teorik bir değerlendirme. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(1), 101–117. <https://doi.org/10.46737/emid.753591>

- Günaydın, D. (2023). Sosyal dışlanma unsuru olarak sosyal yardım sistemleri: Utanç ve damgalamanın yeniden üretimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 185–207. <https://doi.org/10.33417/tsh.1078984>
- Hatiboğlu Eren, B. (2016). Sosyal çalışma açısından insani ihtiyaçların değerlendirilmesine ilişkin modeller ve feminist katkılar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 161–178.
- International Labour Organization (ILO). (2010). World social security report 2010/11: Providing coverage in times of crisis and beyond. International Labour Office. [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_146566.pdf] (Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2025)
- Işık Erol, S. (2019). Türk sosyal güvenlik sisteminde sosyal hizmetler (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları kapsamında). İksad Yayınları.
- İştar Işıklı, E., & Yaşar, M. (2024). Gençlerin sosyal yardım ve sosyal güvenlikle ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Anasay*, (30), 161–179. <https://doi.org/10.33404/anasay.1499022>
- Karagöz, S. (2020). Türkiye’de sosyal devletin sosyal yardım bağlamında değerlendirilmesi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 146–169. <https://doi.org/10.38009/ekimad.729715>
- Kaya, E. (2009). Yoksullukla mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin sosyal yardım modeli (Sosyal yardım uzmanlık tezi). T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Kılıç, R., & Çetinkaya, Ş. (2012). Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardım stratejileri ve bir model önerisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 93–114.
- Maguire-Jack, K., Johnson-Motoyama, M., & Parmenter, S. (2022). A scoping review of economic supports for working parents: The relationship of TANF, child care subsidy, SNAP, and EITC to child maltreatment. *Aggression and Violent Behavior*, 65, 101639. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101639>
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Max-Neef, M. A. (1991). Human scale development: Conception, application and further reflections. The Apex Press.
- Mosse, D. (2004). Power relations and poverty reduction. In *Power, rights, and poverty: Concepts and connections* (pp. 51–70). Overseas Development Institute.
- Perera, C., Bakrania, S., Ipince, A., Nesbitt-Ahmed, Z., Obasola, O., Richardson, D., Van de Scheur, J. & Yu, R. (2022). Impact of social protection on gender equality in low- and middle-income countries: A systematic review of reviews. *Campbell Systematic Reviews*, 18(2), e1240. <https://doi.org/10.1002/cl2.1240>
- Sarıpek, D. B. (2017). “İhtiyaç” kavramı ekseninde sosyal koruma: Temel ihtiyaçlar yaklaşımı. *İnsan ve İnsan*, 4(12), 43–65. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.313027>
- Sen, A. (1999). Development as freedom. Alfred A. Knopf.
- Shue, H. (2020). Basic rights: Subsistence, affluence, and U.S. foreign policy (40th anniversary ed.). Princeton University Press.
- Sözer, A. N. (2000). Türkiye’de sosyal yardımların yeniden yapılandırılmasına ilişkin bir değerlendirme. DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu, Sosyal Yardımlar Alt Komisyonu Raporu.
- Şahin Duran, D., & Cenikli, E. (2021). Yoksullukla mücadelede bir kamu politikası olarak bütünleşik sosyal yardım sistemi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46, 149–162. <https://doi.org/10.30794/pausbed.948490>
- Şeker, F. (2009). Amartya Sen’in kapasite yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 259–280.

- Şener, Ü. (2010). Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik, sosyal yardım mekanizmaları ve iş gücü politikaları. *TEPAV Politika Notu*, 2, 22.
- Şenkal, A. (2021). Sosyal korumada küresel boyutlar: Sorunlar ve temel tartışmalar. *İnsan ve İnsan*, 8(30), 13–28. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.975449>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Faaliyet raporu 2023. [https://www.aile.gov.tr/media/160427/faaliyet-raporu-2023.pdf] (Erişim tarihi: 2 Ocak 2025)
- Tekindal, M. (2018). Türkiye’de sosyal yardımların yapısal işlevsel yaklaşıma göre analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 335–362.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası [T.C. Resmî Gazete, 9 Kasım 1982, Sayı: 17863]. [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTer-tip=5] (Erişim tarihi: 2 Haziran 2025)
- Yıldırım, B., & Şahin, F. (2019). Esping-Andersen’in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye’nin konumu. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2525–2554.
- Yuvalı, E. (2018). Hak temelli sosyal yardım ve klientalizm. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2018(135), 383–404.
- Yuvalı, E. (2020). Sosyal politika aracı olarak sosyal güvenlik kavramı. *İş ve Hayat*, 6(11), 46–74.
- Zengin, O., & Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179–190.
- Zeybek, A. E. (2012). G-20 platformunda sosyal koruma ve Türkiye’de sosyal koruma tabanının genişletilmesi-ne yönelik öneriler (Uzmanlık tezi). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.